

دکتر محمد خرمی

دکتر محمد خرمی

مؤلف: فلان

دکتر مفید شاطری، مهندس میثم رجیبی و نجیب الله رجیبی

فرهنگ آب در خراسان جنوبی

دکتر مفید شاطری، میثم رحیمی، نجیب اللہ رحیمی

مشتاق، شاطری، مفید، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور: فرهنگ آب در خراسان جنوبی / مفید شاطری، میثم رجبی،
نویسندگان: رجبی

مشخصات نشر: تهران: فکر پیکر، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۲۴۰ص.

شایک: ۷-۶۴-۲۸۶-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: آب -- ایران -- خراسان جنوبی -- فرهنگ عامه

موضوع: آب -- ایران -- خراسان جنوبی

شناسه افزوده: جیب، میثم، ۱۳۶۲ -

شناسه افزوده: رحیم نجیب‌الله، ۱۳۳۶ -

رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۴۱۲/۷۹۲ GB

۵۵۳/۷۸-۹۵۵۸۲: رده بندی ديويي:

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۳۸۱۳

خرید اینترنتی این اثر در سایت: www.fekrebekr.ir

فرهنگ آب در خراسان جنوبی

مؤلفان: دکتور مفید شاطری، میثم رجبی، نجیب اللہ رجبی

ناشر: فکر پیکر

۱۰۰۰ : ۱۰۰۰

حجاب اول: قایستان، ۱۳۹۲

صفحه بندی: قاترہ دستگیر دی، مرضیہ پنهام نیا

طرح جلد: نفیسہ شکرائی

لستہ نمبر اف. و. حاب: واصف

قیمت: ۵۰۰۰ ریال

شماره: ۷-۴۴-۲۸۶۰-۹۶۴-۹۷۸

انتقال الترددات من ω_1 إلى ω_2 يتم عن طريق:

٣ : ٣٤ ٣٥ ٤٤٣٨

کلیه حقوق این اثر متعلق به شرکت آب منطقه ای خراسان جنوبی می باشد.

فهرست مندرجات

عناوين

صفحه

فصل اول - خراسان جنوبی در یک نگاه

۲۳	۱-۱-۱- اوضاع جغرافیایی
۲۳	۱-۱-۱- چهره طبیعی
۲۴	۱-۱-۲- وضعیت اقلیمی
۲۶	۱-۱-۳- منابع آب
۲۹	۱-۲- ویژگی های انسانی
۲۹	۱-۲- تقسیمات کشوری
۳۱	۱-۲- جمعیت
۳۲	۱-۲- پیشینه تاریخی
۳۴	۱-۳- ویژگی های اقتصادی

فصل دوم - تقدس آب در جهان

۳۹	۲-۱- تقدس آب در میان ملل وادیان
۳۹	۲-۱-۱- مصر باستان
۴۰	۲-۱-۲- یونان قدیم
۴۰	۲-۱-۳- یهودیان
۴۱	۲-۱-۴- ماندائیان
۴۱	۲-۱-۵- آئین مانوی
۴۱	۲-۱-۶- هندوها
۴۲	۲-۱-۷- مسیحیان

۴۲	۲-۱-۸- ایران باستان
۴۲	میترا پرستان
۴۲	زرتشتیان
۴۳	۲-۲- اهمیت آب در اسلام
۴۴	۲-۲-۱- گزیده ای از جایگاه آب در کلام وحی
۴۶	۲-۲-۲- اهمیت آب در احادیث و روایات
۴۶	- اهمیت آب در کلام پیامبر اکرم (ص)
۴۷	- اهمیت آب در کلام امام علی (ع)
۴۸	- اهمیت آب در کلام امام باقر (ع)
۴۹	- اهمیت آب در کلام امام صادق (ع)
۵۰	۲-۳- آب مظهر پاکی و طراوت
۵۱	۲-۴- آب مقدمه حضور در پیشگاه حضرت باری تعالی

فصل سوم- آب در باورها و هواشناسی عامیانه

۵۵	۳-۱- آب در باورهای عامیانه
۵۵	۳-۱-۱- آب حیات
۵۶	۳-۱-۲- آب تبرک
۵۷	۳-۱-۳- آب فرات
۵۸	۳-۱-۴- آب زمزم
۵۹	۳-۱-۵- آب پاشیدن بر قبور مردگان
۵۹	۳-۱-۶- سنت آب پاشیدن پشت سر مسافر
۵۹	۳-۱-۷- آب در مراسم قبل از تحویل سال
۶۰	۳-۱-۸- آب مهر و علاقه می آورد

- ۶۰ ۳-۱-۹- نامه به آب دادن
- ۶۰ ۳-۱-۱۰- درخواست از حضرت خضر(ع)
- ۶۱ ۳-۱-۱۱- آب مهریه ی حضرت زهرا (س)
- ۶۱ ۳-۱-۱۲- آب در هنرمردم
- ۶۱ ۳-۱-۱۳- تقدیم در آب دادن
- ۶۱ ۳-۱-۱۴- جلوگیری از آلوده نمودن آب
- ۶۲ ۳-۱-۱۵- آب اولین و آخرین تطهیرکننده انسان
- ۶۲ ۳-۱-۱۶- باوردن آداب آب خوردن
- ۶۲ ۳-۱-۱۷- آب مظهرروشنایی
- ۶۲ ۳-۱-۱۸- آب مظهر رزق و روزی
- ۶۲ ۳-۱-۱۹- آب طلب روشنایی در زندگی
- ۶۳ ۳-۱-۲۰- طلب دفع بلاز آب
- ۶۳ ۳-۱-۲۱- اعتقاد به موجودات نامرئی در فئات و چشمه
- ۶۳ ۳-۱-۲۲- قربانی برای آب
- ۶۳ ۳-۱-۲۳- طلب فرزند از آب
- ۶۴ ۳-۲- هواشناسی عامیانه
- ۶۴ ۳-۲-۱- پیش بینی باران
- ۶۸ ۳-۲-۲- پیش بینی آمدن طوفان
- ۶۸ ۳-۲-۳- پیش بینی تغییرات جوی

فصل چهارم - آب در ادبیات عامه مردم

- ۷۱ ۴-۱- آب در ضرب المثل های خراسان جنوبی
- ۸۶ ۴-۲- نقش و جایگاه آب در نام گذاری آبادی ها
- ۸۸ ۴-۳- نقش آب و سازه های آبی در انتخاب نام و نام خانوادگی

۸۸	۱-۳-۴- اسامی مرتبط با آب
۸۸	۲-۳-۴- نام و نام های خانوادگی مرتبط با سازه های آبی
۸۹	۱-۴-۴- گزیده ای از اهمیت آب در سروده شعرا
۸۹	۲-۴-۴- گزیده ای از اهمیت آب در دوبیتی های محلی
۹۰	۳-۴-۴- گزیده ای از اهمیت آب در اوسونه های محلی

فصل پنجم- آئین های باران خواهی

۹۴	۱-۵- نماز و دعای طلب باران
۹۶	۲-۵- پختن غلور باران
۹۸	۳-۵- اتالو و متلو
۱۰۰	۴-۵- تال متال
۱۰۲	۵-۵- چولی قزک
۱۰۴	۶-۵- هفت فاطمه
۱۰۴	۷-۵- الله بده توبارون
۱۰۵	۸-۵- پختن کماچ
۱۰۵	۹-۵- واسطه قراردادن کودک بی گناه
۱۰۵	۱۰-۵- برگزاری کشتی
۱۰۶	۱۱-۵- سنت کاشتن کاکل قبل از تحویل سال
۱۰۷	۱۲-۵- رسومات آتش زدن کله خری
۱۰۸	۱۳-۵- مراسم علم گردانی
۱۰۹	۱۴-۵- آیین باران خواهی بهلولی ها
۱۰۹	۱۵-۵- مراسم باران خواهی با سنگریزه درخمیر
۱۱۰	۱۶-۵- واسطه قراردادن حضرت ابوالفضل (ع)
۱۱۰	۱۷-۵- نافرمانی انسان ها از خداوند

- ۱۱۰-۱۸-۵- مراسم متوی / اتوی
- ۱۱۰-۱۹-۵- دزدیدن لباس نوزاد و گریه مادر
- ۱۱۰-۲۰-۵- ریختن آب بر قبور افراد نیکوکار
- ۱۱۰-۲۱-۵- شاد کردن مردم
- ۱۱۱-۲۲-۵- استمداد از دیگ مسی میرائی
- ۱۱۱-۲۳-۵- روضه خوانی
- ۱۱۱-۲۴-۵- رفع گور برداشتن باران
- ۱۱۲-۲۵-۵- مراسم بنه آمدن باران

فصل ششم - توزیع آب در شهرهای خراسان جنوبی

- ۱۱۵-۱-۶- آب فروشی با حلب
- ۱۱۶-۲-۶- آب فروشی با درشکه
- ۱۱۷-۳-۶- آب فروشی توسط سقاها
- ۱۱۷-۱-۳-۶- سنت حسنه سقایی
- ۱۱۹-۲-۳-۶- سقاها
- ۱۲۰-۴-۶- تأمین آب توسط سقاخانه ها
- ۱۲۲-۵-۶- تأمین آب توسط آب انبارها
- ۱۲۲-۶-۶- تأمین آب شهروندان توسط قنات ها
- ۱۲۲-۷-۶- تأمین آب شهروندان توسط بلدیه یا شهرداری ها
- ۱۲۳- بیرجند پیشگام آب لوله کشی در ایران

فصل هفتم - قنات یا کاریز در خراسان جنوبی

- ۱۲۹-۱-۷- واژه شناسی قنات و کاریز
- ۱۳۰-۲-۷- پیشینه قنات در ایران

۱۳۱	۳-۷- نقش و اهمیت قنات در خراسان جنوبی
۱۳۳	۴-۷- تقسیم بندی قنات خراسان جنوبی
۱۳۳	۷-۴-۱- قنات کوهستانی
۱۳۳	۷-۴-۲- قنات دشت
۱۳۵	۷-۵- ابزار و وسایل حفر قنات
۱۳۵	۷-۵-۱- چرخ چاه
۱۳۶	۷-۵-۲- ریسمان
۱۳۶	۷-۵-۳- دلو (دول)
۱۳۷	۷-۵-۴- کلنگ
۱۳۸	۷-۵-۵- بیلچه
۱۳۸	۷-۵-۶- چراغ
۱۳۹	۷-۵-۷- وسایل تراز کشی
۱۴۰	۷-۵-۸- وسایل ایمنی
۱۴۰	۷-۵-۹- گروه مقنی
۱۴۱	۷-۶- فناوری های حفاری قنات
۱۴۲	۷-۶-۱- گمانه زنی
۱۴۳	۷-۶-۲- تراز کشی و تشخیص جهت در زیر زمین
۱۴۳	۷-۶-۳- تعیین محل میله ها و طول پشته ها
۱۴۳	۷-۵-۴- چاه کنی
۱۴۴	۷-۴-۵- کوره کنی
۱۴۵	۷-۷- مشکلات حفر قنات و راهکارهای رفع آن
۱۴۵	۷-۷-۱- دم در قنات ها
۱۴۶	۷-۷-۲- سست یا لجن بودن زمین
۱۴۶	۷-۷-۳- برخورد با سنگ بزرگ

- ۱۴۷ ۴-۷-۷ خطربرد خورد کوره ی قنات با کال یا جاده
- ۱۴۷ ۵-۷-۷ شیوه ساخت شترگلو
- ۱۴۸ ۸-۷-۸ نقش قنات ها در شکل گیری و توسعه شهرهای خراسان جنوبی
- ۱۴۹ ۱-۸-۷ قنات های شهر قاین
- ۱۵۴ ۲-۸-۷ قنات های شهر نهبندان
- ۱۵۴ ۳-۸-۷ قنات شگفت انگیز بلده فردوس
- ۱۵۶ ۴-۸-۷ قنات های شهر بیرجند
- ۱۵۷ ۵-۸-۷ قنات های شهر سرایان
- ۱۵۸ ۶-۸-۷ قنات های شهر سریشه
- ۱۵۸ ۷-۸-۷ قنات شهر خوسف
- ۱۵۸ ۸-۸-۷ قنات های شهر بشرویه
- ۱۵۹ ۹-۷-۹ عوامل مؤثر در خشک شدن قنات های خراسان جنوبی و راه های مبارزه با آن
- ۱۵۹ ۱-۹-۷ عوامل طبیعی
- ۱۵۹ ۲-۹-۷ عوامل انسانی
- ۱۵۹ ۱۰-۷-۱۰ واژگان فرهنگ قنات در خراسان جنوبی

فصل هشتم - نظام های مدیریتی آب قنات ها

- ۱۶۷ ۱-۸-۱ مدار گردش آب
- ۱۶۷ ۱-۱-۸-۱ نوبت بندی آب قنات ها
- ۱۶۸ ۲-۱-۸-۲ اجزای مدار گردش آب قنات ها
- ۱۷۲ ۲-۸-۲ نظام مدیریت آب در برخی قنات استان
- ۱۷۶ ۳-۸-۳ مدیریت آبیاری (سازمان آبیاری)
- ۱۷۸ ۴-۸-۴ نظام مدیریتی قنات ماخونیک سریشه
- ۱۷۹ ۵-۸-۵ استخر بند در قنات های کم آب

فصل نهم - چشمه ها و چاه ها

- ۱۸۳ ۱-۹- چشمه ها
- ۱۸۳ ۱-۱-۹- نقش و جایگاه چشمه هادرخراسان جنوبی
- ۱۸۵ ۲-۱-۹- چشمه های آب معدنی استان
- ۱۸۸ ۳-۱-۹- آمار چشمه های استان به تفکیک دشت ها
- ۱۸۹ ۲-۹- چاه ها
- ۱۸۹ ۱-۲-۹- چاه های دستی
- ۱۹۰ ۲-۲-۹- چاه های عمیق
- ۱۹۰ ۳-۲-۹- نقش و جایگاه چاه هادرشکل گیری و بقای آبادی های استان
- ۱۹۲ ۴-۲-۹- آمار چاه های استان به تفکیک دشت ها

فصل دهم - سازه های آبی

- ۱۹۷ ۱-۱۰- آب انبارها
- ۱۹۸ ۱-۱-۱۰- مراحل ساخت آب انبار
- ۲۰۰ ۲-۱-۱۰- آبرسانی به آب انبارها
- ۲۰۰ ۳-۱-۱۰- برداشت آب از آب انبارها
- ۲۰۱ ۴-۱-۱۰- انواع آب انبارها
- ۲۰۱ الف- آب انبارهای خصوصی
- ۲۰۱ ب- آب انبارهای عمومی
- ۲۰۲ آب انبارهای شهری
- ۲۰۲ آب انبارهای روستایی
- ۲۰۳ آب انبارهای قلعه ای
- ۲۰۳ آب انبارهای میان راهی
- ۲۰۴ آب انبارهای بیابانی

۲۰۴	- آب انبارهای غارها
۲۰۵	۱۰-۲- حوض ها
۲۰۷	۱۰-۳- یخچال ها « یخدو »
۲۰۷	۱۰-۳-۱- ساختمان یخدو
۲۰۹	۱۰-۳-۲- چگونگی تولید و برداشت یخ
۲۱۱	۱۰-۳-۳- انواع یخدان
۲۱۱	الف- برف چال های کوهستانی
۲۱۱	ب- یخدان های دشتی
۲۱۲	۱۰-۴-۱- گزیده ی سد و بندها
۲۱۳	۱۰-۴-۱- سد سردوان
۲۱۴	۱۰-۴-۲- بند دره
۲۱۵	۱۰-۴-۳- بند عمرشاه
۲۱۶	۱۰-۴-۴- سد زو
۲۱۶	۱۰-۴-۵- سد اسدیه (رزه)
۲۱۷	۱۰-۴-۶- سدشوسف
۲۱۸	۱۰-۴-۷- فهرست سدهای در حال بهره برداری
۲۲۰	۱۰-۵- تالاب کجی نهبندان
۲۲۰	۱۰-۶- غدیر
۲۲۱	۱۰-۷- آسیاب ها
۲۲۲	۱۰-۷-۱- ساختمان آسیاب
۲۲۳	۱۰-۷-۲- شیوه کار آسیاب
۲۲۴	۱۰-۷-۳- انواع آسیاب آبی
۲۲۵	۱۰-۷-۴- گزیده ای از آسیاب های مناطق شهری
۲۲۶	۱۰-۸- حمام ها

۲۲۷ ۱۰-۸-۱- حمام های زنانه در فرهنگ عامه

۲۲۹ ۱۰-۸-۲- مهم ترین حمام های تاریخی استان

۲۳۰ ۱۰-۹- پایاب ها

۲۳۱ ۱۰-۹-۱- ساخت پایاب

۲۳۱ ۱۰-۹-۲- نقش و کارکرد پایاب ها

۲۳۵ منابع و مآخذ

سخن آغازین

آب از دیرباز و از بدو پیدایش حیات، نقش و عامل اساسی در شکل دادن به روش زندگی، توسعه، تکنولوژی زبان و فرهنگ و در کل موجودیت انسان ایفا کرده است. اهمیت و جایگاه آب در اسلام از سویی و مفهوم عینی آن برای انسان ها و ملموس بودن آن در عین حال لطافت و طراوت آن از سوی دیگر موجب شده تا در قرآن کریم از آن برای بیان مفاهیم عالی در قالب تشبیه و تمثیل استفاده شود.

یکی از راه های توسعه و تعالی کشورها و حرکت آنها به سوی تمدن و رفاه عمومی، استفاده بهینه و کارا از منابع طبیعی و خدادادی است. اگر کشوری بخواهد با کاروان تمدن و توسعه علمی حرکت کند ناچار است از منابع طبیعی خود استفاده لازم و مطلوب را بنماید. یکی از منابع بسیار مهم و حیاتی که در زندگی روزمره انسان ها و کشورها و تداوم تولیدات نقش فوق العاده دارد، منابع آبی است.

خداوند آب را اصل حیات و زندگی دانسته و تمام هستی و بقای موجودات زنده را وابسته به آب دانسته است. در سرزمین تاریخی خراسان جنوبی در همه ادوار تاریخ برای آب ارزش زیادی قائل بوده اند، زیرا در این دیار همواره مشکل اصلی مردم آب بوده و خشکسالی های مستمر آن را تهدید کرده است. نیاکان ما در برابر این معضل تسلیم نشده و جهت دستیابی به آن ابتکارات جالبی به کار برده اند که نشان از درایت و آگاهی آنان دارد. خراسان جنوبی که سومین استان به لحاظ وسعت و دومین استان به لحاظ تعداد قنات در ایران می باشد، باید پاسدار و نگهبان همه فناوری های پیشینیان خود باشد و فرهنگ آب را به فرزندان خویش انتقال دهد.

از آنجایی که گذشته چراغ راه آینده است این شرکت در راستای اهداف بلند مدت خود جمع آوری و مستند سازی تاثیر آب بر فرهنگ مردم منطقه را تحت عنوان (فرهنگ آب در استان خراسان جنوبی) جزو اولویت های تحقیقاتی قرارداد و با عقد قرارداد و همکاری گروه جغرافیای دانشگاه بیرجند این پروژه را به اتمام رساند که گام اولیه ای در تدوین موضوع بوده که امید است در آینده با تلاش محققین این موضوع از همه جوانب مورد بحث و بررسی قرار گیرد و از این تجربیات و فرهنگ گرانبار حداکثر بهره در بهبود مسائل آبی استان را ببریم.

خراسان جنوبی که با رشد روز افزون جمعیت و محدودیت منابع آبی مواجهه می باشد برای بقای زندگی باید از منابع آبی خود حراست نموده و مصرف درست آن را مدیریت کند چرا که به قول شاعر گران قدر عطار نیشابوری:

زنده از آب است دایم هر چه هست   این چنین از آب نتوان شست دست
در پایان با تشکر از زحمات آقایان دکتر مفید شاطری، نجب الله رجبی و مهندس میثم رجبی و معاونت پژوهشی دانشگاه بیرجند این اثر را که با همکاری دانشگاه بیرجند به زیور طبع آراسته شده به کلمه محققین و اندیشمندان تقدیم می کنیم.

غلامرضا غلامرضایی
مدیر عامل شرکت آب منطقه ای خراسان جنوبی

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

« و از آب هر چیزی را زنده گردانیدیم » «سوره انبیا آیه ۳۰»

به نام خدایی که آب آفرید ز آب آمده زندگی را پدید

آب اولین درس در اولین روز مدرسه است. حالا که از آن نخستین روزهای مدرسه، سال های سال می گذرد دیگر از آن جمله ی "بابا آب داد" بابا که سالهاست در قاب چوبی کوچکی بر سینه ی دیوار خانه جا خوش کرده و از آن مشق تنها "آب" باقی مانده است، آبی که به شدت درباره آینده آن، نگرانی و کمبود آن حیات و زندگی بشری را در خیلی از مناطق دنیا و من جمله در کشور ما تهدید می نماید.

آب به فرموده خالق هستی، مایه حیات است. حدود ۷۰ درصد وزن ما را آب تشکیل می دهد و بدن ما در آب شناور می باشد. آب در ساختمان بافتهای بدن نقش اصلی را داشته و بسیاری از عناصر لازم بدن در آب محلول می باشد. تابه عمل هضم مواد مختلف در بدن کمک نمایند. اگر آب بدن و نیاز سلولها تأمین نشود، فضولات و سموم بدن دفع نمی شود و سرانجام سیستم ایمنی بدن رو به ضعف گراییده، هجوم و رشد میکروبها زیاد شده با چنین وضعی تعادل قوای بدن از دست رفته و ریشه حیات می خشکد.

آدمی در هر شبانه روز ۵۰۰ سانتی مترمکعب آب از طریق تنفس، ۱۵۰۰ سانتی مترمکعب از طریق ادرار و ۲۰۰ سانتی مترمکعب از طریق دفع مدفوع از دست می دهد. وقتی انسان یک درصد آب بدن خود را از دست بدهد احساس تشنگی می کند و زمانی که کاهش آب بدن به حدود ۱۰٪ رسید با خطر مرگ روبرو می شود. آدمی با آنکه بی غذا تا یک ماه می تواند زنده بماند ولی بیشتر از یک هفته بدون آب نخواهد توانست به حیات خود ادامه دهد.

آب تنها ماده ای است که به صورت آزاد در طبیعت به سه حالت جامد، مایع و گاز دیده می شود. تأثیر آب بر اقلیم کره زمین به قدری حائز اهمیت است که اگر اثر تعدیل کنندگی آب نبود در روز هوا چنان گرم می شد که برای تمام موجودات غیر قابل تحمل می شد و پس از غروب خورشید به هنگام شب هوا به شدت سرد و یخبندان می شد.

آب از شگفتی های جهان خلقت است که با ویژگی های بی بدیل خود امکان حیات را در سطح

سیاره زمین فراهم می سازد. با وجود آنکه ترکیبی از هیدروژن و اکسیژن است اما شبیه به هیچ کدام از این دو عنصر نیست و خواص منحصر به فرد دارد. آب مانند خون در اندام خاک، گل و گیاه جریان می یابد و خرمی و شگفتگی آنها را تضمین می کند.

آب هدیه ای آسمانی است و هیچ نوشیدنی نمی تواند جایگزین آن شود زیرا هیچ عارضه جانبی نداشته و در بسیاری از مکان ها و زمان ها به دست می آید. قیمت آن بسیار ارزان و گاهی رایگان است آب متاع عجیبی است. با آن که وجود آن برای ادامه حیات و بقا انسان ضروری است تقریباً هیچ قیمتی ندارد!

آب در سرتاسر تاریخ کهن خراسان جنوبی ارزش و منزلت زیادی داشته و همواره عنصری مقدس بوده است. پیدایش و رشد و توسعه شهرها و روستاهای این استان عمدتاً بر پایه منابع آب بوده و هر کجا که از منابع آبی مطمئن برخوردار بوده، در طول تاریخ نیز جاذب جمعیت گردیده است.

فناوری اعجاب انگیز نیاکان ما که در هزاران سال قبل با اختراع قنات با زحمت فراوان آب را از اعماق زمین به سطح زمین آوردند و با شوه های هوشمندانه ی تقسیم آب را در طی قرن ها بدون اختلاف مدیریت کردند با ساخت انواع سازه های آبی همچون آب انبار، یخدان، سد و بندها آب را ذخیره نمودند و با بهره گیری از انرژی آب در آسیابها خلایقیت های مهمی ایجاد کردند. همه اینها تلاش برای بودن، زیستن، خرمی و آبادانی، برای شادی در سرزمین کم آب خراسان جنوبی قابل تحسین و تمجید است.

به شکرانه این نعمت خداوندی و حفظ و حراست از آن و آشنایی با ابتکارات و فناوریهای نیاکان ما در تأمین آب و گرمای داشت یاد و نام بانیانی که برای تأمین آب در این خطه تلاش کردند و آشنایی فرزندان این سرزمین با این تلاش ها و اینکه قدر آب را بدانند و خود مصرف آب را مدیریت کنند بنا به درخواست آقای مهندس غلامرضایی مدیرعامل محترم شرکت آب منطقه ای استان طرح پژوهشی فرهنگ آب در خراسان جنوبی با نظارت معاونت پژوهشی دانشگاه بیرجند انجام گرفت، که تدوین این کتاب از نتایج این طرح می باشد. در این اثر سعی شده تا درده فصل جداگانه به جایگاه آب با تأکید بر نگرش فرهنگی، در شکل گیری باورها و همچنین سازه های مرتبط با آب در استان پرداخته شود.

بر خود فرض می دانیم از تمامی عزیزیانی که در انجام این پژوهش یاریگر ما بوده اند تشکر و قدردانی صمیمانه بنماییم: جناب مهندس غلامرضایی مدیرعامل آب منطقه ای استان، آقای

مهندس امامی در واحد مطالعات زیربنایی، کارکنان محترم شرکت آب منطقه خراسان جنوبی به ویژه سرکارخانم شهابی، فرمانداران و مدیران آب در شهرستانها و تمامی مردم خوبی که صادقانه همکاری نمودند.

از جناب دکتر محمد علی بهدانی معاونت محترم پژوهشی دانشگاه بیرجند نیز به خاطر مساعدت هایی که فرمودند، تشکر می شود. از مدیریت انتشارات فکریکر آقای مهدی حبیبی و همکاران ایشان به ویژه سرکار خانم فائزه دستگردی که زحمت ویراستاری اثر را بر عهده داشتند، صمیمانه تشکر می شود. امید است این مجموعه راهنمایی برای مدیران و برنامه ریزان استان و تلاشی برای معرفی فرهنگ آب در این خطه کم آب برای نسل حاضر و آتی باشد.

مسلماً چون حوزه مطالعه بسیار وسیع و مصادیق فرهنگ آب متنوع می باشد، این اثرتها دریچه ای به روی پژوهشگران در بخش های مختلف می گشاید تا با ژرفانگری عمیق در هر بخش مطالعات گسترده تر و دقیق تری را آغاز نمایند. کاستی ها و لغزش های علمی را به حساب بضاعت علمی اندک نگارندگان دانسته، امیدواریم با ارائه نظرات ارزشمند و ارشادات نافع خویش موجبات اصلاح و تکمیل آن را در چاپ های بعدی فراهم نمائید.

چون در مرحله اتمام طرح شهرستان طبس به خراسان جنوبی الحاق شد، متأسفانه مجالی برای بررسی موضوع در محدوده جدید فراهم نبود. ان شاءالله در چاپ بعدی این نقیصه برطرف خواهد شد.

مفید شاطری - میثم رجبی - نجیب الله رجبی

تابستان ۱۳۹۲